

การเมืองในกระบวนการมีส่วนร่วมในการขับเคลื่อนโครงการบ้าน มั่นคง: กรณีศึกษา ชุมชนสร้างสรรค์นครรังสิต จังหวัดปทุมธานี

กมลทิพย์ บุญสุข^๑ สุวิชา เป้าอารีย์^๒

บทคัดย่อ

งานวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์ เพื่อศึกษาการเมืองในกระบวนการมีส่วนร่วมในการขับเคลื่อนโครงการบ้านมั่นคง โดยใช้ระเบียบวิธีการวิจัยเชิงคุณภาพ สัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ จำนวน 15 คน ผลการศึกษาพบว่า ชุมชนสร้างสรรค์นครรังสิต มีโครงสร้างอำนาจในลักษณะของพหุนิยม โดยผู้อาวุโสเป็นผู้มีบทบาทสำคัญในการขับเคลื่อน และมีลักษณะของวัฒนธรรมทางการเมืองแบบไพร่ฟ้าผสมแบบมีส่วนร่วม นอกจากนี้กลุ่มผลประโยชน์ยังแบ่งผลประโยชน์กันในลักษณะของ Sharing Profits ทั้งนี้กระบวนการมีส่วนร่วมทางการเมือง เพื่อเรียกร้องผลประโยชน์และนำไปสู่การจัดตั้ง “ชุมชนสร้างสรรค์นครรังสิต” แบ่งออกเป็น 3 ขั้นตอน ได้แก่ ขั้นตอนแรก การหารือร่วมกันเพื่อกำหนดวัตถุประสงค์ในการจัดตั้งกลุ่ม ขั้นตอนที่สอง การนำเสนอแผนงานไปยังหน่วยงานภาครัฐ ขั้นตอนที่สาม ดำเนินการจัดสรรโควตาในลักษณะหมุนเวียนของกลุ่มในการเป็น “คณะกรรมการสหกรณ์” เพื่อให้การบริหารงานค่อนข้างเป็นทีมงานที่มีลักษณะที่เป็นทางการ ประเด็นที่สองเพื่อศึกษาปัญหาอุปสรรคและข้อเสนอแนะในการขับเคลื่อนโครงการบ้านมั่นคง ผลการศึกษาพบว่า ปัญหาอุปสรรคประกอบไปด้วย 2 ส่วน คือ ความขัดแย้งในการจัดการผลประโยชน์และความขัดแย้งในเชิงโครงสร้าง

คำสำคัญ: การเมือง, การมีส่วนร่วม, บ้านมั่นคง

^๑ นักศึกษาปริญญาโท คณะพัฒนาสังคมและสิ่งแวดล้อม สถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์ E-mail: muskamontip@gmail.com

^๒ ผู้ช่วยศาสตราจารย์ คณะพัฒนาสังคมและสิ่งแวดล้อม สถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์ E-mail: pouaree@yahoo.com.au

วันที่รับบทความ: 14 มิถุนายน 2563 วันที่แก้ไขบทความ: 29 กรกฎาคม 2563 และวันที่ตอบรับบทความ: 5 สิงหาคม 2563

Politics of Participation Process for the Driving of Baan Mun Kong: A Case Study of Sangsan Nakhon Rangsit Community in Pathumthani Province

Kamontip Bunsuk^a Suvicha Pouaree^b

Abstract

The objective of this article is to study politics of participation process for the driving of Baan Mun Kong. The research employed the qualitative research methods through in-depth interviews of 15 key informants. The result reveals that Sangsan Nakhon Rangsit community has a power structure in the form of pluralism with the elderly having the most roles and this community has the characteristics of civil society mixed with participation. In addition, the interest groups share their benefits in the form of sharing profits. The political participation process that led to the establishing of the Sangsan Nakhon Rangsit Community comprises of three steps. The first step is the consultation for identifying the community's objectives. The second step is to get their plans and proposals on the government agenda. The third step is the allocation of the cooperative committee quota in which it is done through the rotational process. As a result, they ultimately are able to work together as a formal team. Second, studying problems, obstacles, and searching for suggestions to drive Baan Mun Kong. For the obstacles, there are 2 parts which are conflict of interest management and structural conflict.

Keywords: Political, Participation, Baan Mun Kong

^a Master Student, School of Social and Environmental Development, National Institute of Development Administration, E-mail: muskamontip@gmail.com

^b Assistant Professor, School of Social Development and Environment, National Institute of Development Administration, E-mail: pouaree@yahoo.com.au

Received: 14 June 2020, Revised: 29 July 2020, Accepted: 5 August 2020

บทนำ

การมีส่วนร่วมให้ประชาชนได้เป็นผู้ดำเนินงานนั้นเป็นการยกระดับของการพัฒนาศักยภาพของประชาธิปไตยท้องถิ่นให้เกิดขึ้น ซึ่งเป็นการยกระดับของการพัฒนาวัฒนธรรมทางการเมืองให้อยู่ในรูปแบบของการมีส่วนร่วมมากขึ้นอีกด้วย โดยเฉพาะการพัฒนาระดับฐานรากซึ่งต้องเริ่มตั้งแต่ระดับชุมชน อย่างไรก็ตาม Leelaveerakoola, P. (2016) ให้ทัศนะว่า ปัจจุบัน สังคมเกิดความเหลื่อมล้ำระหว่างสังคมเมืองและสังคมชนบททำให้ประชาชนอพยพจากชนบทเข้าสู่เมืองจำนวนมาก เกิดการขยายตัวของเมืองอย่างรวดเร็วไม่มีแบบแผน บางส่วนไม่มีที่อยู่อาศัยอย่างมั่นคงและถูกกฎหมาย เกิดชุมชนแออัด ทрудโทรมขาดการจัดการที่ดินทำกินอย่างถูกกฎหมาย รัฐบาลจึงมีนโยบายโครงการบ้านมั่นคงขึ้นมา เพื่อให้กระบวนการมีที่ดินทำกินเกิดขึ้นอย่างถูกกฎหมาย

Boonyapanya, S. (2005) อธิบายว่า โครงการบ้านมั่นคง เป็นโครงการที่รัฐบาลมอบให้สถาบันพัฒนาองค์กรชุมชน (พอช.) ดำเนินงาน เพื่อแก้ไขปัญหาการขาดที่ดินทำกินและการเป็นสลัม ซึ่งการจัดการตนเองของชุมชนบ้านมั่นคงส่งผลในเชิงสังคม 3 ประการได้แก่ 1.เกิดการรวมตัวกันในมิติสังคมและการเมือง เช่นการประชุมกัน การปรึกษา เกิดการอภิปราย และเกิดการบริหารจัดการร่วมกันในชุมชน 2.มีโครงการพัฒนาต่อเนื่องหลายโครงการ อาทิ การพัฒนารายได้ เกิดการส่งเสริมสวัสดิการชุมชนตั้งแต่เกิดจนถึงชีวิต และ 3.ทำให้เกิดการสั่งสมทุน เป็นทุนออมทรัพย์เกิดการพัฒนาอาชีพในชุมชน

โดยโครงการบ้านมั่นคงมีผลสำเร็จในการจัดการปัญหาในชุมชนอย่างยั่งยืนมาแล้ว ดังจะเห็นได้จาก ผลการดำเนินงานของโครงการชุมชนบ้านมั่นคงในปี 2546-2547 บ่งชี้ว่า มีครอบครัวที่เข้าร่วม 14,642 ครอบครัว สามารถแก้ไขปัญหาการบุกรุกที่ โฉนที่ได้ 9,300 ครอบครัว ประมาณ 46,000 คน นอกจากนี้ทำให้ผู้มีรายได้น้อยที่ขาดรายได้มีที่ดินเป็นของตนเองประมาณ 12,500 ครอบครัว เกิดระบบชุมชนจัดการตนเอง คือ ชุมชนมีกลไกในการบริหารงานร่วมกัน เช่น กลุ่มออมทรัพย์ โดยเฉพาะปรากฏว่ามีสตรีเข้ามีส่วนร่วมในการจัดการตนเองเป็นจำนวนมาก และต่างประเทศให้ความสนใจเข้ามาดูงานเสมอ อาทิ สำนักงานพัฒนาที่อยู่อาศัยแห่งสหประชาชาติ เป็นต้น (Community Organizations Development Institute, 2005)

จะเห็นได้ว่า โครงการบ้านมั่นคง เป็นโครงการที่มีศักยภาพส่งเสริมกระบวนการแก้ไขปัญหาความยากจนภายในท้องถิ่น นอกจากนี้ยังส่งเสริมประชาธิปไตยท้องถิ่นทำให้คนภายในชุมชนสามารถรู้วิธีการบริหารจัดการตนเองอย่างเป็นระบบ โดยเฉพาะสตรีที่เข้ามามีบทบาทเป็นจำนวนมากในการจัดการตนเอง ซึ่งปรากฏว่ามีหลายชุมชนที่ประสบกับผลสำเร็จในการจัดการตนเอง

ชุมชนสร้างสรรค์นครรังสิตเป็นอีกชุมชนหนึ่งที่มีผลการดำเนินงานตามโครงการบ้านมั่นคง แต่น่าสนใจมากกว่าชุมชนอื่นที่ปรากฏออกมา เพราะเป็นการร่วมกลุ่มของ ชุมชนที่แตกต่างกัน 4 กลุ่มเป็น

ชุมชนเดียวกัน ในขณะที่ชุมชนอื่นมักเป็นชุมชนเดียว ซึ่งมีปัจจัย 2 ประการที่เป็นเงื่อนไขต่างจากชุมชนอื่น คือ 1.การรวมชุมชนจากสลัม 4 ชุมชนให้เป็นชุมชนเดียว เพราะคนมาจากหลายทิศทางระยะแรก รวมกันถึง 50 จังหวัด ต่อมาเหลือเพียง 199 ครอบครัว ประมาณ 20 จังหวัดเท่านั้น 2.ส่วนใหญ่เป็นครอบครัวที่มีรายได้น้อย และต้องกระตุ้นให้ทุกครัวเรือนเกิดการออมอย่างสม่ำเสมอ จึงเป็นกระบวนการรวมตัวที่ยากมาก (Health Information System Development Office, 2014)

นอกจากนี้ ชุมชนสร้างสรรค์นครรังสิต ยังเป็นแบบอย่างการดำเนินงานอย่างมีประสิทธิภาพ โดย Rangsit Municipality. (2013) ให้ข้อมูลว่า “ชุมชนสร้างสรรค์นครรังสิตเป็นชุมชนตัวอย่างที่เริ่มจากการเป็นชุมชนที่บุกรุกพื้นที่เอกชนและสาธารณะในเขตเทศบาลนครรังสิตสามารถรวมกลุ่มในลักษณะออมทรัพย์ เพื่อจัดหาที่อยู่อย่างถูกกฎหมาย”

ดังนั้น การศึกษาเรื่อง การเมืองในกระบวนการมีส่วนร่วมในการขับเคลื่อนโครงการบ้านมั่นคง จะทำให้เข้าใจวิธีการขับเคลื่อนการจัดตั้งโครงการบ้านมั่นคงอย่างเป็นระบบ อาทิ การบริหารงาน การจัดตั้งกลุ่ม การต่อรองผลประโยชน์ทางการเมือง เป็นต้น โดยจะทำการศึกษา ณ ชุมชนสร้างสรรค์นครรังสิต เพราะมีรูปแบบการรวมกลุ่มที่หลากหลายซึ่งเป็นการรวมตัวที่ยากกว่า เพราะเป็นกลุ่มที่ต่างกัน อาทิ ภูมิฐานะ ต่างจากชุมชนอื่นที่มักเป็นชุมชนเดิมอยู่แล้ว บางส่วนอาจบุกรุกพื้นที่เหมือนกันแต่ไม่ได้เป็นผู้มีรายได้น้อยมีศักยภาพในการออมทรัพย์มากกว่า เป็นต้น

วัตถุประสงค์

1. เพื่อศึกษาการเมืองในกระบวนการมีส่วนร่วมในการขับเคลื่อนโครงการบ้านมั่นคง
2. เพื่อศึกษาปัญหาอุปสรรคและข้อเสนอแนะในการขับเคลื่อนโครงการบ้านมั่นคง

การทบทวนวรรณกรรม

การศึกษาในครั้งนี้มีแนวคิด ทฤษฎี และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง ดังต่อไปนี้

1. แนวคิดทางการเมือง คือ 1) แนวคิดโครงสร้างอำนาจ 2) วัฒนธรรมทางการเมือง และ 3) กลุ่มผลประโยชน์

แนวคิดทางการเมือง เป็นแนวคิดที่พยายามอธิบายปรากฏการณ์ทางการเมือง โดยมีจุดมุ่งหมายอธิบายความสัมพันธ์เชิงอำนาจ ซึ่งการวิจัยในครั้งนี้ มีแนวคิดที่สำคัญ คือ แนวคิดโครงสร้างอำนาจ Samukhethum, S. (2011) ได้อธิบายแนวคิดเกี่ยวกับโครงสร้างอำนาจคือ ไม่ใช่เพียงชนชั้นนำแค่งกลุ่มเดียวที่มีอำนาจในการตัดสินใจในนโยบายต่างๆหากจะประกอบด้วยกลุ่มที่มีหลากหลายบทบาทแตกต่างกันไปในแต่ละนโยบายเนื่องจากอำนาจในการตัดสินใจจะกระจายไปตามฐานทรัพยากรที่มีไม่เท่ากันไม่ว่าจะทรัพยากรเงินการจ้างงาน ความเชี่ยวชาญตำแหน่งหรือสถานภาพทางสังคม แนวคิดพหุนิยมมีความ

เชื่อว่าลักษณะปัจเจกชนสุดโต่งเป็นอันตรายพอๆกับรัฐมีอำนาจครอบงำสังคมมากเกินไปดังนั้นแนวคิดพหุนิยมจึงหันมาเดินสายกลางโดยให้ความสำคัญกับบทบาททางการเมืองของกลุ่มต่าง ๆ แนวคิดโครงสร้างอำนาจทำให้การวิจัยในครั้งนี้ทราบถึงการจัดการอำนาจตามความสัมพันธ์ระหว่างผู้นำชุมชนกับประชาชนในท้องถิ่นนั้นๆว่ามีกระบวนการเกิดขึ้นได้อย่างไร

สำหรับแนวคิดวัฒนธรรมทางการเมือง Jumbala, P. (2003) ได้จำแนกวัฒนธรรมทางการเมืองไว้ 3 รูปแบบ คือ 1. แบบคับแคบ คือ ประชาชนมีความโน้มเอียงทางการเมืองน้อย ประชาชนไม่ค่อยรู้สึกว่าได้รับผลกระทบจากกิจกรรมทางการเมือง 2. แบบไพร่ฟ้า ซึ่งมีระดับความโน้มเอียงที่สูงกว่าแบบคับแคบ แต่ยังขาดการมีส่วนร่วมทางการเมือง และ 3. แบบมีส่วนร่วม ซึ่งประชาชนส่วนใหญ่เข้าไปมีบทบาททางการเมืองอย่างกว้างขวาง แนวคิดวัฒนธรรมทางการเมืองทำให้ทราบถึงสภาพของวัฒนธรรมในชุมชนที่ส่งผลต่อระดับในการมีส่วนร่วมทางการเมืองของประชาชนในท้องถิ่น

แนวคิดกลุ่มผลประโยชน์ Almond A. G. & Powell G.B. (1966) ซึ่งเป็นแนวคิดที่พยายามอธิบายปรากฏการณ์ ว่ากลุ่มคนที่เชื่อมโยงกันได้อธิบายว่ากลุ่มผลประโยชน์คือกลุ่มคนที่เชื่อมโยงกันโดยมีความสนใจหรือห่วงใยในสิ่งใดสิ่งหนึ่งหรือนี้ผลประโยชน์ร่วมกันและมีความสำนึกอยู่ไม่มากก็น้อยว่าเรามีความเชื่อมโยงดังกล่าว เช่น กลุ่มผลประโยชน์ที่ไม่มีการจัดตั้งหมายถึง กลุ่มเครือญาติ กลุ่มเชื้อชาติ กลุ่มภูมิภาค กลุ่มสถานภาพ กลุ่มชนชั้น ซึ่งก็คือกลุ่มคนที่อาจไม่ได้พบปะกันอย่างสม่ำเสมอแต่มีความรู้สึกร่วมกันมีความเชื่อมโยงกันทางด้านจิตใจทางวัฒนธรรมรู้จักกันพอสมควร หรือ กลุ่มผลประโยชน์ที่เป็นสถาบันกล่าวคือองค์กรที่เป็นทางการเช่นพรรคการเมืองสถาบันนิติบัญญัติกองทัพศาสนาหน่วยงานราชการอื่น ๆ ซึ่งมีหน้าที่เฉพาะอย่างอื่นที่ไม่ใช่การเรียกร้องผลประโยชน์ ทั้งนี้กลุ่มเหล่านี้อาจเรียกร้องผลประโยชน์ของกลุ่มเองหรือทำหน้าที่เป็นตัวแทนผลประโยชน์ของกลุ่มอื่นในสังคมโดยอาศัยความยอมรับนับถือในสถาบันที่สังกัดอยู่เป็นทรัพยากรในการจะได้มาซึ่งผลประโยชน์ของกลุ่มตนเอง เป็นต้นแนวคิดนี้นำไปสู่การอธิบายปรากฏการณ์ในชุมชนถึงการต่อรองผลประโยชน์ในทางการเมือง และปัจจัยสำคัญที่ทำให้เกิดกลุ่มทางการเมือง และนำไปสู่การดำเนินงานบ้านมั่นคงในที่สุด

2. แนวคิดการมีส่วนร่วม

Cohen, J.M. & Uphoff, N.T. (1980). ได้ให้ทัศนะในการมีส่วนร่วมทางการเมือง ไว้ 4 ประการ ได้แก่ 1) การมีส่วนร่วมในการตัดสินใจ (Decision Making) ในกระบวนการของการตัดสินใจ โดยเฉพาะเริ่มก่อตั้ง เช่น การปรึกษา 2) การมีส่วนร่วมในการดำเนินงาน (Implementation) ในส่วนที่เป็นองค์ประกอบของการดำเนินงานตามโครงการนั้นจะได้มาจากคำถามที่ว่าใครจะทำประโยชน์ให้แก่โครงการได้บ้างและจะทำประโยชน์ได้โดยวิธีใดเช่นการสนับสนุนด้านทรัพยากรการบริหารงานการประสานงาน 3) การมีส่วนร่วมในการรับผลประโยชน์ (Benefits) และ 4) การมีส่วนร่วมในการ

ประเมินผล (Evaluation) สิ่งสำคัญที่จะต้องสังเกตคือความเห็นความชอบและความคาดหวังซึ่งจะมีอิทธิพลสามารถปรับเปลี่ยนพฤติกรรมของบุคคลในกลุ่มต่างๆได้

แนวความคิดการมีส่วนร่วมช่วยอธิบายปรากฏการณ์ในชุมชนให้ทราบถึง ระดับการมีส่วนร่วมที่แตกต่างกันว่าเกิดจากปัจจัยใดบ้าง นอกจากนี้ยังอธิบายขั้นตอนการมีส่วนร่วมตั้งแต่ระดับปฐมภูมิ เช่น ปรึกษาหารือ จนในที่สุดเป็นการจัดตั้งกลุ่มเพื่อผลประโยชน์ทางการเมือง เป็นต้น

3. แนวคิดการขับเคลื่อนชุมชน

แนวความคิดการขับเคลื่อนชุมชน เป็นการอธิบายปรากฏการณ์ถึงความโอบอเอียงในทางการเมืองตลอดจนลักษณะพลวัตทางการเมืองในชุมชนว่ามีกระบวนการเกิดขึ้นอย่างใดบ้าง อาทิ Tiangtham, W. (2015) ได้อธิบายองค์ประกอบของแนวความคิดการขับเคลื่อนชุมชน พบว่ามีแนวคิดที่มีเกี่ยวเนื่องกันอยู่ เช่น การเสริมสร้างพลังอำนาจ แรงสนับสนุนทางสังคม การมีส่วนร่วมของชุมชน การเป็นหุ้นส่วนและภาคีเครือข่าย ซึ่งถือว่าแนวคิดเหล่านี้เป็นกระบวนการที่เหนี่ยวนำให้เกิดการขับเคลื่อนชุมชน เป็นต้น

ระเบียบวิธีวิจัย

การศึกษาในครั้งนี้ใช้ระเบียบวิธีการวิจัยเชิงคุณภาพ และมีกระบวนการแสวงหาข้อมูลดังต่อไปนี้

การสังเกต (Observation) เป็นการสังเกตแบบมีส่วนร่วม (Participant Observation) และแบบไม่มีส่วนร่วม (Non-Participant Observation) ผู้วิจัยเก็บรวบรวมข้อมูลจากการเข้าไปคลุกคลีกับผู้ที่มีส่วนร่วมหรือเกี่ยวข้องกับการเมืองในกระบวนการมีส่วนร่วมโดยการสังเกตซักถามจดบันทึกข้อมูล

การสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth Interview) ผู้วิจัยใช้วิธีสัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูลหลักที่สำคัญ (Key Informant) ในการศึกษาสัมภาษณ์กับเป็นผู้เกี่ยวข้องคือการสัมภาษณ์โดยการสัมภาษณ์เป็นลักษณะการพูดคุยแบบธรรมชาติมากกว่าการตั้งใจถามคำถามแบบเคร่งเครียดเพื่อต้องการคำตอบ เปิดโอกาสให้ผู้ถูกสัมภาษณ์พูดเนื้อหาที่เกี่ยวข้องและไม่เกี่ยวข้องในการสัมภาษณ์ คำถามบางประเด็นมีความละเอียดอ่อนจึงต้องสร้างบรรยากาศที่ง่ายต่อการพูดคุย

การศึกษาข้อมูลจากเอกสาร (Documentary data) ที่เกี่ยวข้องได้แก่เอกสารทางวิชาการ หนังสือวิทยานิพนธ์งานวิจัยต่างๆรวมทั้งข้อมูลที่ได้จากหน่วยงานที่เกี่ยวข้องเช่นข้อมูลพื้นฐานของชุมชน

ผู้ให้ข้อมูลที่สำคัญทำการคัดเลือกผู้ให้ข้อมูลที่สำคัญโดยยึดหลักเกณฑ์คือต้องเป็นคนในท้องถิ่นทราบปรากฏการณ์ความเปลี่ยนแปลงรวมทั้งปัญหาอุปสรรคที่เกิดขึ้น ทั้งนี้ผู้ให้ข้อมูลสำคัญได้แก่ผู้นำของชุมชน อีกทั้งสมาชิกในชุมชนสร้างสรรค์นครรังสิตต้องเป็นผู้ที่อยู่อาศัยในชุมชนแห่งนี้ไม่ต่ำกว่า 5 ปีและ

เป็นผู้ที่ทำกิจกรรมร่วมกับชุมชนตั้งแต่ 1 ปีขึ้นไปโดยสามารถให้ข้อมูลได้และมีความเต็มใจที่จะให้ข้อมูล
ทั้งนี้ทำการเก็บข้อมูลจำนวน 15 คน ซึ่งประกอบไปด้วย

1. ผู้นำที่เป็นทางการ จำนวน 2 คน

เพื่อให้ได้ข้อมูลจากทั้งตัวราชการ และประชาชนทั่วไป จึงต้องมีการเก็บข้อมูลผู้นำที่เป็นทางการได้แก่
ผู้นำชุมชนที่มีตำแหน่งทางราชการ เช่น กำนัน ผู้ใหญ่บ้าน ปลัด เป็นต้น

2. ผู้นำไม่เป็นทางการ จำนวน 5 คน

คือผู้นำที่มีความรู้ ความเข้าใจในการมีส่วนร่วมภายในชุมชน ทราบถึงประวัติศาสตร์ในชุมชนและอาศัยอยู่
ในชุมชนไม่ต่ำกว่า 5 ปี เช่น ประชาญ์ชาวบ้าน เป็นต้น

3. สมาชิกในชุมชน จำนวน 4 คน

ผู้อาวุโสในชุมชนต้องอาศัยอยู่ในชุมชนไม่ต่ำกว่า 5 ปี หรืออาจมากกว่านั้น และเห็นความเปลี่ยนแปลง
ภายในชุมชนตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน

4. ผู้ที่เกี่ยวข้องทั้งภาครัฐและภาคเอกชน จำนวน 4 คน

ผลการวิจัย

การเมืองในกระบวนการมีส่วนร่วมในการขับเคลื่อนโครงการบ้านมั่นคง

การเมืองในกระบวนการมีส่วนร่วมในการขับเคลื่อนโครงการบ้านมั่นคง
สามารถจำแนกปรากฏการณ์ได้ออกเป็น 4 ประเด็น ได้แก่ 1. โครงสร้างอำนาจ 2. วัฒนธรรมทาง
การเมือง 3. กลุ่มผลประโยชน์ทางการเมือง 4. การเมืองในกระบวนการมีส่วนร่วม มีรายละเอียด ดังนี้

1. โครงสร้างอำนาจ

1.1 โครงสร้างอำนาจเดิมของชุมชนสร้างสรรค์นครรังสิต

ชุมชนสร้างสรรค์นครรังสิตเกิดจากการรวมตัวหลากหลายที่มาที่มีภูมิหลังที่ต่างกัน ซึ่งได้รับ
ผลกระทบจากนโยบายจาภาครัฐ มีปัญหาที่อยู่อาศัยเหมือนกัน อีกทั้งยังเป็นการรวมตัวของผู้มีรายได้น้อย
จึงประสบความสำเร็จในการสร้างชุมชนใหม่ตามโครงการบ้านมั่นคงได้ยาก ซึ่งเดิมก่อนจะสามารถรวม
ชุมชนได้ต่างมีชุมชนประกอบด้วย 4 กลุ่ม ได้แก่ 1. บ้านชายคลอง 2. สะพานคู่ 3. STI 4. หลัง Makro ดังนี้

ตารางที่ 1 แสดง กลุ่ม/จำนวนครัวเรือน/ผู้นำกลุ่ม

กลุ่ม	จำนวนครัวเรือน	ผู้นำกลุ่ม
บ้านชายคลอง	38	นางกนกพร พิมพ์โพธิ์
สะพานคู่	61	นางสาวบุรณี ขอมมีกลาง
STI (โรงงาน)	70	นายสำราญ สัญวิลาส วิเชียร ศรีสวัสดิ์
หลัง Makro	30	นางดวงดี ถาวรทอง นิเวศ มอญดี
รวม	199	-

ที่มา : ข้อมูลสรุปจากการสัมภาษณ์ และเอกสารจากภาคผนวก

จากข้อมูลพบว่า กลุ่ม STI มีจำนวนครัวเรือนสูงสุดทำให้เป็นกลุ่มที่มีอัตราการต่อรองสูงมากที่สุดด้วย ลำดับที่สอง คือ กลุ่มสะพานคู่ ลำดับที่สาม คือ บ้านชายคลอง และลำดับที่สี่ คือ หลัง Makro เป็นครัวเรือนที่มีสมาชิกน้อยที่สุดสมาชิกส่วนใหญ่เป็นผู้มีรายได้น้อย

ปัจจุบันสามารถสำรวจได้ประมาณ 95 ครัวเรือนจาก 199 ครัวเรือน สาเหตุจากขณะนี้ยังสร้างไม่ครบจำนวนที่แจ้งไว้ อีกทั้งบางครัวเรือนได้ทำการย้ายออกไปไม่สามารถติดตามได้ นอกจากนี้ผลการศึกษา พบว่าสามารถจำแนกตามภูมิลำเนาเดิมของกลุ่ม พบว่ามีพื้นที่ส่วนใหญ่ ลำดับแรกมาจากภาคอีสาน ลำดับที่สอง มาจากบริเวณเดิมอยู่แล้ว คือ เขตปทุมธานี ลำดับที่สาม ได้แก่ กรุงเทพมหานคร ภาคเหนือและภาคใต้ ซึ่งคละกันไป และพบว่าส่วนใหญ่มีระดับการศึกษาที่ระดับประถมศึกษา ส่วนใหญ่สมาชิกมีรายได้ค่อนข้างน้อยจนถึงระดับปานกลาง และมีอาชีพที่ค่อนข้างหลากหลาย คือ ในครอบครัวหนึ่งๆอาจประกอบอาชีพมากกว่าหนึ่งอย่างและนารายได้มาจั่วเฉลี่ยกัน ส่วนใหญ่มีรายได้ไม่แน่นอนในแต่ละเดือน อย่างไรก็ตามยังมีบางส่วนที่ค่อนข้างมีฐานะค่อนข้างดี แต่มาเข้าร่วมในโครงการนี้ด้วย เพราะไม่มีที่ดินและบ้านเป็นของตนเอง

กล่าวโดยสรุป จากข้อมูลภูมิหลังทางประวัติศาสตร์ทำให้ทราบว่า กลุ่มที่มีอำนาจในการต่อรองผลประโยชน์มากที่สุด คือ กลุ่ม STI จาก ทั้งหมด 4 กลุ่ม ด้วยมีสมาชิกในกลุ่มสูงที่สุด โครงสร้างอำนาจเป็นรูปแบบอำนาจแบบพหุนิยม คือ อำนาจกระจายไปยังผู้นำของแต่ละชุมชน ในช่วงระยะการดำเนินการติดต่อกับสถาบันพัฒนาองค์กรชุมชนเพื่อเรียนรู้ขั้นตอนการจัดตั้งชุมชนนั้น ผู้นำแต่ละชุมชนต่างมีหน้าที่ในการตัดสินใจว่าจะให้ชุมชนตนเองดำเนินการเรื่องใดบ้าง ทั้งการกระจายข่าวสารสร้างความรู้ความเข้าใจภายในชุมชนของตนเอง การจัดตั้งคณะกรรมการ การสำรวจรายได้คนภายในชุมชน นอกจากนี้ยังพบว่า ส่วนใหญ่มีภูมิลำเนาเดิมจากภาคอีสาน อพยพเข้ามาทำงานในเขตกรุงเทพมหานคร

และปทุมธานี และบางส่วนอยู่ในบริเวณนั้นอยู่แล้วแต่ไม่ที่อยู่อาศัยเป็นของตนเอง เนื่องจากที่ดินมีราคาแพงทำให้ต้องบุกกรุกพื้นที่ โดยพบว่าส่วนใหญ่สมาชิกในกลุ่มทำงานค่อนข้างหลากหลาย คือ ค้าขาย เย็บผ้า รับจ้าง เป็นต้น ขึ้นอยู่กับสถานะเศรษฐกิจ ด้วยความที่ทั้ง 4 ชุมชนมีความแตกต่างทั้งภูมิถิ่น ผู้นำชุมชน รายได้ แต่ยังสามารถรวมกลุ่มสร้างชุมชนใหม่ ทั้งยังเป็นชุมชนต้นแบบให้ชุมชนอื่นๆเข้ามาศึกษากระบวนการจึงเป็นกรณีศึกษาที่น่าสนใจ

1.2 โครงสร้างอำนาจปัจจุบันของชุมชนสร้างสรรค์นครรังสิต

จากเดิมชุมชน 4 ชุมชนแยกกันบริหาร แต่พอจะรวมตัวสร้างชุมชนใหม่ก็มาบริหารร่วมกัน แล้วมาแบ่งบทบาทหน้าที่กันใหม่ ทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงโครงสร้างอำนาจจากพหุนิยม กลายเป็นโครงสร้างอำนาจที่มีความเป็นชนชั้นนำมากขึ้น เนื่องจากต้องรวมชุมชน 4 ชุมชนเข้าด้วยกัน จึงไม่สามารถแยกกันบริหาร แต่ต้องอาศัยการตัดสินใจจากผู้นำและคณะกรรมการของชุมชนสร้างสรรค์นครรังสิตไม่ใช่ผู้นำและคณะกรรมการจากชุมชน 4 ชุมชน การรวมชุมชนมีการปรับตัวระหว่าง 4 ชุมชน มีการเลือกผู้นำชุมชนและคณะกรรมการใหม่โดยปัจจุบันโครงสร้างอำนาจของชุมชนประกอบไปด้วย 2 ส่วน คือ ชุมชนสร้างสรรค์นครรังสิต กับ สหกรณ์ ความแตกต่างของ 2 องค์กรนี้ คือ ชุมชนสร้างสรรค์นครรังสิตเป็นหน่วยทางการเมืองและการปกครองภายในชุมชน ทำให้ชุมชนเกิดความเรียบร้อยขึ้นมา ส่วนสหกรณ์มีหน้าที่ในการระดมทุน และหน้าที่ในการพัฒนาชีวิตความเป็นอยู่ของคนภายในชุมชนให้มีชีวิตความเป็นอยู่ที่ดีขึ้น ปกติสมาชิก ของ 2 องค์กรนี้จะสลับสับเปลี่ยนตามวาระไปเรื่อย ๆ แต่ในภาพรวมเป็นกลุ่มก้อนเดียวกัน คือ อาจสลับจากการดูแลชุมชนสร้างสรรค์นครรังสิตไปเป็นกรรมการสหกรณ์ หรือสลับจากสหกรณ์ไปเป็นกรรมการในชุมชนสร้างสรรค์นครรังสิตได้

สำหรับความแตกต่างในส่วนโครงสร้างอำนาจนั้น มีสาระสำคัญ คือ ความแตกต่างกันในส่วน ของ Generation จากข้อมูลภูมิหลังทางประวัติศาสตร์ ที่บ่งชี้ว่า คนภายในชุมชนที่อยู่ส่วนใหญ่เป็นแม่บ้าน กับผู้สูงอายุเสียมากในขณะที่เดียวกับจากการสังเกตแบบมีส่วนของผู้วิจัย ทำให้ทราบว่า บุคคลส่วนใหญ่ที่อยู่อาศัย สามารถจัดกลุ่มได้ ออกออกเป็น 3 จำพวก ตามแนวทางของ Strauss, W. & Howe, N. (2007) ซึ่งบ่งชี้ว่า Baby Boomer (2489-2507) คนกลุ่มนี้จะเป็นคนที่จริงจัง เป็นทางการสูงอนุรักษ์นิยม มักมองปัญหาร่วมกันที่เป็นสาธารณะมาก่อน ปัญหาของตนเอง ต่างกับพวก Generation x (2508-2522) คือ ไม่เน้นความเป็นทางการเหมือนพวก Baby Boomer เป็นปัจเจกชนมากขึ้น ขณะที่ Generation y (2523-2540) รักความสบาย หวังคำชม แต่ไม่อดทน เปลี่ยนงานบ่อย ๆ ดังนี้

1. Baby Boomer (2489-2507) ส่วนใหญ่เป็นผู้สูงอายุ เป็นผู้อาวุโสในชุมชน มีนิสัยค่อนข้างประหยัด อดออม มักเข้ามามีส่วนร่วมในกิจกรรมของชุมชนโดยตลอด พวกนี้เป็นกลุ่มที่มีบทบาทสูงสมาชิกในชุมชนให้ความเกรงใจ

2. Generation x (2508-2522) วิทยาลัยทำงานของชุมชน ส่วนใหญ่เป็นแม่บ้าน และบางส่วนของชาย ออกไปทำงานข้างนอก อาทิจ้างทั่วไป จึงทำให้การเข้าร่วมของสมาชิกมีละกันไป คือ มีส่วนร่วมบ้าง ไม่มีส่วนร่วมบ้างตามแต่โอกาส เพราะส่วนใหญ่อยู่ในช่วงทำมาหากิน ผิดกับผู้สูงอายุในชุมชนที่ค่อนข้างให้ความร่วมมือมากกว่าเพราะความเกรงใจกัน สมาชิกในกลุ่มนี้ส่วนมากเป็นทั้งกรรมการสหกรณ์ และกรรมการชุมชนมีสัดส่วนที่สูงที่สุด

3. Generation y (2523-2540) โดยมากเป็นวิทยาลัยทำงานที่ยังไม่ถึงวัยกลางคน ให้ความร่วมมือ น้อยกว่าทุกกลุ่ม ด้วยที่ว่ากลุ่มนี้ส่วนมากไม่ใช่กลุ่มที่ต่อสู้กับชุมชนมาแต่แรกเพื่อจัดตั้งชุมชน จึงทำให้ ความผูกพันในชุมชนมีน้อยกว่ากลุ่มอื่นอีก 2 กลุ่ม ซึ่งสามารถพิจารณาการมีส่วนร่วมได้ใน 4 ระดับตาม ทศนะของ Cohen & Uphoff (1980) ดังนี้ 1) การมีส่วนร่วมในการตัดสินใจ (Decision Making) 2) การมีส่วนร่วมในการดำเนินงาน (Implementation) 3) การมีส่วนร่วมในการรับผลประโยชน์ (Benefits) และ 4) การมีส่วนร่วมในการประเมินผล (Evaluation)

นอกจากนี้ผลการศึกษายังบ่งชี้ว่า ชุมชนสร้างสรรค์นครรังสิตมีกระบวนการตั้งแต่การตัดสินใจในการจัดตั้งกลุ่มออมทรัพย์ร่วมกัน สำหรับการมีส่วนร่วมในการดำเนินงานนั้น จะมีคณะกรรมการหมุนเวียน ไปทุก 4 ปี ทั้งชุมชนและสหกรณ์เพื่อให้มีการหมุนเวียนตำแหน่งกัน สำหรับการมีส่วนร่วมในการรับ ผลประโยชน์ เป็นลักษณะแบบ Profits Sharing คือมีผลประโยชน์ร่วมกัน คือ ที่อยู่อาศัย สำหรับ ผลประโยชน์จากสหกรณ์ คือ เงินปันผลของสมาชิก

กล่าวโดยสรุป โครงสร้างอำนาจของชุมชนสร้างสรรค์นครรังสิต ช่วงแรกเป็นรูปแบบอำนาจพหุ นิยม คือ อำนาจกระจายไปยังผู้นำของแต่ละชุมชนไม่ได้จำกัดอยู่บุคคลใดบุคคลหนึ่ง แต่เมื่อมีการ รวมกลุ่มกันโครงสร้างอำนาจมีการเปลี่ยนแปลงมีความเป็นชนชั้นนำมากขึ้นจากผู้นำ4กลุ่มกลายมาเป็นมี ผู้นำคนเดียวกัน กลุ่มเดียวกัน มีการรวมศูนย์อำนาจซึ่งผู้มีอำนาจเป็นคนส่วนน้อยในชุมชนที่สามารถ ตัดสินใจแทนกลุ่ม แสดงให้เห็นว่าเดิมสมาชิกในชุมชนมาจากต่างชุมชนแล้วต้องมารวมตัวเป็นชุมชนใหม่ ด้วยสภาพปัญหาและความไม่มั่นคงสมาชิกต่างคำนึงถึงผลประโยชน์ของตนเองเป็นหลัก จึงต้องอาศัยผู้นำ ที่สร้างความน่าเชื่อถือและจงใจให้สมาชิกให้ความร่วมมือและมีกลุ่มบริหารเพียงกลุ่มสหกรณ์และกลุ่ม ชุมชนสร้างสรรค์นครรังสิตเท่านั้น นอกจากนี้จะเห็นได้ว่า กลุ่ม Generation ทั้ง 3 ในชุมชนต่างมีการ ผสานอำนาจต่อรองระหว่างกลุ่มเอง แม้ว่ากลุ่มที่เป็นผู้สูงอายุ จะมีบทบาทมากที่สุดภายในกลุ่ม แต่กลุ่ม อื่นๆอีก 2 กลุ่มก็มีบทบาทในการมีส่วนร่วมทางการเมืองด้วยเช่นกัน

2. วัฒนธรรมทางการเมือง

วัฒนธรรมทางการเมือง มีความสำคัญเป็นอย่างมากในการมีส่วนร่วมทางการเมือง สำหรับชุมชน สร้างสรรค์นครรังสิต มีวัฒนธรรมทางการเมืองแบบไพร่ฟ้าผสมมีส่วนร่วม เนื่องจากเป็นชุมชนที่มีการ

รวมตัวมาจากหลายชุมชน วัฒนธรรมการเมืองก็มีความแตกต่างกัน มีความเป็นพหุนิยม อำนาจกระจาย
ในหลาย ๆ กลุ่ม กลุ่มที่มีบทบาทและเห็นถึงความสำคัญในการดำเนินกิจกรรมภายในชุมชนก็จะมี
วัฒนธรรมการมีส่วนร่วมสูง แต่สำหรับกลุ่มที่ไม่รู้สึกความเป็นเจ้าของชุมชน มีบทบาทภายในชุมชนน้อยก็
จะไม่สนใจการเมืองภายในชุมชน ปัจจุบันชุมชนสร้างสรรค์นครรังสิตมีวัฒนธรรมทางการเมืองแบบไพร่
ฟ้าผสมมีส่วนร่วม เป็นผลลัพธ์จากอิทธิพลของผู้นำโดยตรงที่ทำให้เกิดกระบวนการรวมกลุ่มขึ้นมา ซึ่งมี
รายละเอียด ดังต่อไปนี้

ชุมชนสร้างสรรค์นครรังสิต เป็นชุมชนที่มีวัฒนธรรมทางการเมืองแบบมีส่วนร่วมโดยสมบูรณ์ แต่
ยังคงแฝงไว้ซึ่งวัฒนธรรมแบบไพร่ฟ้าอยู่ จะเห็นได้ว่า ชุมชนสร้างสรรค์นครรังสิตนั้น มีอุดมการณ์ และ
เป้าหมายเดียวกันที่มีที่อยู่อาศัย เกิดพลวัติในการขับเคลื่อนร่วมกัน แต่สภาพปัญหา คือ ยังเป็นการ
รวมตัวที่มีลักษณะเป็นองค์กรเฉพาะกิจไม่ได้สานผลประโยชน์ตลอดไป สภาพปัญหาสำคัญอย่างหนึ่ง
ของวัฒนธรรมทางการเมืองแบบไพร่ฟ้าผสมแบบมีส่วนร่วมก็คือ สมาชิกในกลุ่มส่วนหนึ่งมองผลประโยชน์
ในลักษณะเฉพาะกิจ พอกิจกรรมบรรลุวัตถุประสงค์ของกลุ่มส่วนหนึ่ง หรือฝ่ายตนได้รับผลประโยชน์แล้ว
มิได้มีการขับเคลื่อนอย่างต่อเนื่อง ผู้นำจึงค่อนข้างมีบทบาทในการกำหนดนโยบายของกลุ่ม แทนที่จะ
เกิดขึ้นจากพลวัติของสมาชิกในกลุ่มเป็นส่วนใหญ่

สอดคล้องกับ แนวคิดที่ว่าด้วยโครงสร้างอำนาจชนชั้นนำ Gaetano, M. (1939) มองว่าทุก ๆ สังคม
จะปกครองด้วยชนชั้นนำส่วนน้อยแต่มีบุคลิกภาพที่โดดเด่นกว่าคนทั่ว ๆ ไปเช่นเฉลียวฉลาด
ทะเยอทะยานมีแรงขับสู่ความสำเร็จสูงนอกจากนี้พื้นฐานทางครอบครัวยังเป็นปัจจัยสำคัญที่นำไปสู่
อำนาจโดยชนชั้นนำมี 2 ประเภทคือ ชนชั้นนำสูงสุดและชนชั้นนำรองชนชั้นนำสูงสุดทำหน้าที่วาง
นโยบายและเป็นผู้ใช้อำนาจทางสังคมอย่างแท้จริงส่วนชนชั้นนำรองทำหน้าที่นำผลการตัดสินใจของชน
ชั้นนำสูงสุดไปดำเนินการ

โดย วัฒนธรรมการเมืองแบบไพร่ฟ้าร่วมกับวัฒนธรรมการเมืองแบบมีส่วนร่วมนั้นมักพบได้ใน
กลุ่มสังคม เช่น ประเทศไทย ปัจจัยสำคัญที่ทำให้วัฒนธรรมทางการเมืองแบบนี้ยังคงอยู่ไม่เปลี่ยนแปลง
เข้าสู่วัฒนธรรมการเมืองแบบประชาธิปไตย คือ การที่ประชาชนมองเห็นประโยชน์ส่วนตนมากกว่า
ประโยชน์ของชุมชน ต้องยอมรับว่าการแก้ไขปัญหาของชุมชนสร้างสรรค์นครรังสิตนั้น ในขั้นแรกแสดงให้เห็น
ถึงวัฒนธรรมทางการเมืองในลักษณะของปัจเจกชนนิยมเป็นอย่างมาก กล่าวคือ บุกรุกที่ดินไปเรื่อย ๆ
แม้จะรู้ว่าการกระทำดังกล่าวผิดกฎหมายก็ตาม เป็นความจริงที่ชุมชนสร้างสรรค์นครรังสิตถูก
กระบวนการทำให้เป็นชายขอบทั้งทางการเมือง และทรัพยากร แต่วิธีการแก้ไขปัญหาเบื้องต้นในขั้นแรก
ของชุมชนก็สะท้อนภาพลักษณ์ทางความคิดออกมาเช่นกัน ว่าวัฒนธรรมทางการเมืองแบบไพร่ฟ้ายังคงฝัง

รากลึกในสังคมไทย และเมื่อเปลี่ยนวิธีเป็นการรวมขอมจึงทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงวัฒนธรรมทางการเมืองในบางส่วน คือ ผสมวัฒนธรรมทางการเมืองแบบมีส่วนร่วมเข้าไปด้วย

3. กลุ่มผลประโยชน์ทางการเมือง

กลุ่มผลประโยชน์ในชุมชน เป็นผลสืบเนื่องจากการมีอุดมการณ์ทางการเมืองร่วมกัน จนกระทั่งเกิดพลวัตในการรวมตัวของกลุ่ม เพื่อผลักดันผลประโยชน์ขึ้นมา การมีอุดมการณ์เดียวกันเป็นปัจจัยหลักในการมีส่วนร่วม

อาจกล่าวได้ว่า กลุ่มผลประโยชน์ต้องมีปัจจัยหลัก 3 ประการ ได้แก่ 1. วัตถุประสงค์ในทันทีคือ อุดมการณ์นั่นเอง 2. เป้าหมาย หรือผลลัพธ์ของการกระทำ อาจเป็นประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับก็ได้ และ 3. มีบุคคลเป็นผู้ดำเนินงาน ในส่วนของชุมชนสร้างสรรค์นครรังสิตนั้น มีครบทั้ง 3 ประการ แต่ปัจจัยหลักที่ทำให้ทั้ง 4. กลุ่มนั้นมารวมตัวกันได้ เพราะเห็นปัญหาร่วมกัน หรือการมีอุดมการณ์ร่วมกันนั่นเอง

สำหรับชุมชนสร้างสรรค์นครรังสิต เป็นผลสืบเนื่องจากกลุ่มแต่ละกลุ่มไม่มีพลังทางการเมือง จึงเกิดการต่อรองผลประโยชน์ทางการเมืองขึ้นมา โดยเฉพาะพยายามกำหนดวัตถุประสงค์องค์กร และอุดมการณ์ทางการเมืองให้อยู่ระนาบเดียวกันการเจรจาต่อรองทางการเมืองเพื่อจัดตั้งกลุ่มจึงถือกำเนิดขึ้น

ปัจจัยหลักที่ทำให้ชุมชนสร้างสรรค์นครรังสิตสามารถรวมตัวกันได้ทั้ง 4 กลุ่ม ล้วนเกิดจากการมีอุดมการณ์เดียวกันของสมาชิกทั้ง 4 กลุ่มที่เห็นพ้องกันว่า อยากรู้ที่ที่พอกอาศัยเป็นของตนเอง ซึ่งผู้ที่ไม่มีความวินัยในการออมเงินก็จะถูกขับออกไปจากระบบ เพราะเป็นกระบวนการที่ใช้ระยะเวลา และมีความต่อเนื่องในการทำงานสูง ซึ่งถ้ามองให้ดีแล้วแท้จริงที่มารวมตัวกันนั้นก็เพื่อรางวัล เป็นรางวัลที่มีขนาดใหญ่ทำให้เกิดพลวัตในการรวมตัวค่อนข้างสูง เพราะที่อยู่อาศัยเป็นปัจจัย 4 ที่สำคัญในการดำรงชีพ ซึ่งสอดคล้องกับทัศนะของ French, J & Raven, B. (1959) ได้จำแนกแหล่งที่มาของพลังอำนาจไว้ คือพลังอำนาจจากการให้รางวัล (reward power) เป็นพลังอำนาจที่เกิดขึ้นจากการที่ผู้บริหารสามารถให้คุณให้รางวัลให้ตำแหน่งหรือผลประโยชน์แก่ผู้ใต้บังคับบัญชาเพื่อผู้ใต้บังคับบัญชาสามารถปฏิบัติภารกิจหรือแสดงพฤติกรรมที่พึงปรารถนา

ส่วนของการร่วมในการรับผลประโยชน์ (Benefits) นั้นทำให้เกิดพลวัตในการขับเคลื่อนกลุ่มขึ้นมา อันมีลักษณะของ Profits Sharing คือ การแบ่งผลกำไรที่ได้จากการดำเนินกิจกรรมอย่างเท่าเทียม การแบ่งผลประโยชน์เช่นนี้ทำให้สมาชิกในกลุ่มเกิดความคาดหวังร่วมกันว่ามีความเป็นไปได้ที่จะได้รับผลประโยชน์ และเกิดแรงบันดาลใจในการสร้างกำลังขึ้นมาต่อรอง กลุ่มชุมชนสร้างสรรค์นครรังสิตมีเป้าหมายที่ชัดเจน คือ ต้องการมีที่อยู่อาศัย โดยผลประโยชน์ที่พวกเขาจะได้รับ คือ ที่อยู่อาศัย ซึ่งปัจจุบันมีราคาค่อนข้างสูง เมื่อมีกลไกบางอย่างในการจัดการกับผลประโยชน์ของกลุ่มที่แตกต่างกันได้ การรวมตัวของกลุ่มที่หลากหลายทั้ง 4 กลุ่มจึงค่อนข้างประสบความสำเร็จ

กล่าวโดยสรุป การมีอุดมการณ์ร่วมกันเป็นปัจจัยสำคัญที่ทำให้เกิดความไว้วางใจทางการเมืองขึ้นมา และรวมตัวเป็นกลุ่มผลประโยชน์ขึ้นมา กล่าวคือเมื่อสมาชิกสังเกตเห็นปัญหาาร่วมกัน และสังเกตเห็นถึงผลประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับมีลักษณะของ Profits Sharing สมาชิกในกลุ่มจึงรวมตัวกันเป็นผลสำเร็จ

3. การเมืองในกระบวนการมีส่วนร่วม

สามารถจำแนกระดับการมีส่วนร่วมทางการเมืองในการขับเคลื่อนโครงการบ้านมั่นคงเป็น 7 ระดับ ดังนี้

ระดับที่ 1 ระดับการให้ข้อมูล

จากนโยบายเร่งด่วนของของรัฐบาลในเรื่องการแก้ไขปัญหาบ้านน้ำท่วมและประชาชนปลูกสร้างบ้านเรือนรुकล้ำน้ำสาธารณะในจังหวัดปทุมธานี โดยเฉพาะบริเวณคลองหนึ่ง อำเภอคลองหลวง จังหวัดปทุมธานี จากนโยบายของส่วนกลางในช่วงต้น ทำให้ส่วนท้องถิ่น คือ เทศบาลนครรังสิต ดำเนินการติดป้ายประกาศเพื่อแจ้งให้ชุมชนที่บุกรุกย้ายออกจากพื้นที่ ทั้งนี้ได้มีการแจ้งมาตรการรองรับประชาชนที่ต้องย้ายออกจากพื้นที่ในรูปแบบของโครงการบ้านมั่นคง ซึ่งเป็นการดำเนินการของสถาบันพัฒนาองค์กรชุมชน (พอช.) ในขณะนั้นชุมชนที่ได้รับผลกระทบมีหลายชุมชนโครงสร้างอำนาจยังเป็นพหุนิยมมีหลากหลายกลุ่ม และยังไม่มีการมีส่วนร่วมหรือมีเป้าหมายใดร่วมกัน ผู้นำแต่ละกลุ่มก็ต้องมีหน้าที่ในการกระจายข้อมูลจากสถาบันพัฒนาองค์กรชุมชน(พอช.)และเทศบาลไปยังสมาชิกในชุมชน เริ่มมีการแสดงความสนใจต่อกิจการทางการเมือง ปัจจัยสิ่งแวดล้อมเป็นปัจจัยสำคัญประการหนึ่งที่ช่วยกระตุ้นความสนใจต่อกิจกรรมทางการเมืองของบุคคล ทั้งนี้จากการที่มีอุดมการณ์เดียวกัน คือ ต้องการมีที่พักอาศัยทำให้เกิดกลุ่มผลประโยชน์ในลักษณะผลประโยชน์ ทั้ง 4 กลุ่มขึ้นมาในภายหลัง

ระดับที่ 2 เปิดรับฟังความคิดเห็นของประชาชน

การสอบถามความคิดเห็นของชุมชนต่าง ๆ ที่ถูกไ้รู้ว่าจะเข้าร่วมโครงการบ้านมั่นคงของสถาบันพัฒนาองค์กรชุมชน (พอช.) หรือไม่ มีการจัดประชุมของประชาชนที่ได้รับผลกระทบพูดคุยถึงผลกระทบและเริ่มรู้สึกตื่นตัวกับปัญหา สมาชิกในชุมชนจึงเปิดรับข้อมูลอันเป็นประโยชน์ต่อตนเองได้ง่ายขึ้น พร้อมกับศึกษาโครงการบ้านมั่นคงเมืองรังสิต

จากการรับฟังความคิดเห็นการตอบสนองของประชาชนจึงเริ่มมีความตระหนักถึงปัญหาและเห็นประโยชน์ร่วมกัน เริ่มมีเป้าหมายในการรวมกลุ่มเป็นกลุ่มผลประโยชน์ ก่อเกิดกระบวนการทางการเมืองและการเข้ามามีส่วนร่วม เริ่มมีปฏิสัมพันธ์ ทั้งระหว่างคนในชุมชนและระหว่างชุมชนเอง

ระดับที่ 3 การให้คำปรึกษาหารือ

ประชาชนที่ได้รับผลกระทบหลังจากรับฟังโครงการบ้านมั่นคงจึงเริ่มมีการรวมกลุ่มประชาชนที่มีความสนใจ เริ่มดำเนินการพูดคุยและหาปรึกษาหารือร่วมกัน การริเริ่มประเด็นพูดคุยทางการเมืองธรรมชาติของมนุษย์จะให้ความสนใจกับผลประโยชน์ของตนเองบุคคลที่เข้าใจว่าการเมืองมีความสำคัญ

กับตนเองอย่างไรและจะสามารถให้ผลประโยชน์กับตนเองอย่างไร มีการนำหัวหน้ากลุ่มทั้ง 4 กลุ่ม มาหารือกัน ในกลุ่มย่อยก่อน กำหนดวัตถุประสงค์ประสงค์ในการจัดตั้งกลุ่มขึ้นมา คือ ต้องการมีบ้านและที่ดินเป็นของตนเอง การที่ทำให้กลุ่มมีขนาดใหญ่ขึ้นอาจส่งผลให้ข้อเรียกร้องได้รับการตอบสนองเพิ่มขึ้นมากกว่าเดิม

ระดับที่ 4 การวางแผนร่วมกัน

เนื่องจากชุมชนเล็กๆหลายชุมชนความต้องการที่จะได้รับผลประโยชน์ร่วมกัน คือการมีที่อยู่อาศัยที่ถาวร ชุมชนทั้ง 4 ชุมชนที่มีจำนวนคนไม่มากนัก จึงต้องรวมกลุ่มกัน เพราะข้อจำกัดในเรื่องการ ยื่นเงินกู้ เพื่อจัดซื้อที่ดินกับ พอช. โดยต้องการเก็บออมเงินเริ่มต้นให้ได้ขั้นแรก คือ 10% ของสินทรัพย์ ด้วยเหตุนี้ 4 ชุมชนจึงต้องวางแผนร่วมกัน เป็นการรวมตัวกันของกลุ่มผลประโยชน์ 4 กลุ่มที่มีเป้าหมาย เดียวกัน ซึ่งมีการประชุมทุกเดือน เดือนละ 2-3 ครั้ง เป็นการพัฒนาชุมชนและที่อยู่อาศัยโดยชุมชน ต่างมีส่วนร่วมในการกำหนดรูปแบบ การวางแผนการพัฒนาที่สอดคล้องกับวิถีชีวิตความเป็นอยู่ของ ตนเอง ทั้งนี้ การพัฒนาที่อยู่อาศัยเป็นส่วนหนึ่งของการพัฒนาชุมชนที่เชื่อมโยงช่วยเหลือกันในด้าน อื่นๆ เช่น การออมทรัพย์ การจัดสวัสดิการของชุมชน การประกอบอาชีพ ฯลฯ เป็นต้น ชุมชนมี ส่วนร่วมในการตัดสินใจในการเลือกที่ตั้งของชุมชน กำหนดความต้องการเกี่ยวกับรูปธรรม การ ก่อสร้างการจัดการด้านการเงิน การกำหนดการอยู่อาศัยที่สอดคล้องกับความสามารถในการ จัดการด้านการเงิน มีการร่วมแลกเปลี่ยนข้อคิดเห็น ประเด็นเกี่ยวกับเรื่องราวต่างๆ ที่ตนเห็นว่าสำคัญ ตลอดจนก้าวเข้ามามีบทบาทในการให้ข้อคิดเห็นและนำเสนอข้อมูลต่างๆ จากมุมมองและจุดยืนของ ตนเองเพื่อวางแผนในการดำเนินการต่างๆทั้งการสำรวจรายได้ของสมาชิก การวางแผนการออม วางแผน ที่จะจัดหาที่ดิน นอกจากนี้การสำรวจและสรุปข้อมูลของชุมชนซึ่งถือเป็นขั้นตอนสำคัญเสมือนเป็นการ ลงทะเบียนจำนวนคนจนที่อาศัยอยู่ในชุมชนทั้งหมด ข้อมูลนี้จึงควรมีการตรวจสอบอย่างรอบคอบ ทั้งนี้ การจัดการของแต่ละกลุ่มผลประโยชน์ยังมีการแยกการดำเนินงานในบางเรื่อง ยังไม่ได้มีความเป็นชุมชน เดียวกันอย่างเต็มรูปแบบ เห็นได้จากการแยกกันสำรวจข้อมูลของแต่ละชุมชน การเก็บรวบรวมเงินออม ยังต้องรวมผ่านผู้นำของแต่ละชุมชน เห็นได้ว่าการดำเนินงานของกลุ่ม เดิมมีกระบวนการดำเนินการ แบบพหุอำนาจนิยมที่สำคัญคือ 1.กำหนดวัตถุประสงค์และจัดตั้งกลุ่มขึ้น 2.เคลื่อนไหวทางการเมือง มีการแบ่งงานกันเป็นทีม 3.บรรลุข้อตกลงและรักษาผลประโยชน์ของกลุ่มต่อไป ซึ่งจะเห็นได้ว่า ลักษณะ ของการประสานงานของกลุ่ม โดยเฉพาะการดำเนินงานนั้นเกิดขึ้นจากความเป็นอิสระของกลุ่มไม่ได้ถูก ซ้อนทับกับอำนาจรัฐ ส่งผลดี คือ กลุ่มมีความคล่องตัวในการดำเนินงาน โดยเฉพาะการรวมกันจัดตั้งเป็น กลุ่มออมทรัพย์ขึ้นมา ทำให้มีองค์กรที่ทำหน้าที่เฉพาะชัดเจนดำเนินงาน มีแบบแผนและความเป็น ทางการสูงขึ้น

ระดับที่ 5 การร่วมปฏิบัติ

การร่วมกันทำงานและได้ทำความรู้จักชุมชนอื่นๆโดยมีเป้าหมายร่วมกันเป็นเวลานานจึงเริ่มเกิดการสลาย 4 กลุ่มเดิมออกไปจัดตั้งเป็นชุมชนใหม่เข้ามาแทนที่ ผู้นำกลุ่มชักจูงให้สมาชิกในกลุ่มทราบถึงผลดีในการร่วมกลุ่มกัน แทนที่จะต่อสู้เพียงกลุ่มเดียวซึ่งจะทำให้ประสบความสำเร็จน้อยกว่า ปัจจัยสำคัญ คือ การเผยแพร่ข้อมูลข่าวสาร มีการจัดตั้งสหกรณ์เข้ามาดำเนินงานในส่วนของ การผ่อนจ่ายสินทรัพย์ การร่วมระดมทุนในการจัดตั้งสหกรณ์ขึ้นมา ทำให้สมาชิกมีวินัยในการจัดสรรเงินเพื่อซื้อบ้าน และทำให้กลุ่มมีภาวะจัดตั้งเป็นองค์กรมากขึ้น มีลักษณะของความเป็นแบบแผนและทางการสูงขึ้น ตัวแทนชุมชนมีการดำเนินการยื่นเรื่องเสนอโครงการ การสัมมนา นำเสนอข้อมูล หรือแม้กระทั่งการจัดหาที่ดินเพื่อให้ สถาบันพัฒนาองค์กรชุมชน (พอช.) อนุมัติเงินกู้เพื่อสร้างชุมชน “เมื่อก่อนบ้านมั่นคงเรียกได้ว่าต้องดำเนินการด้วยตนเอง แม้กระทั่งการจัดหาที่ดิน 3 แห่งมาเปรียบเทียบเสนอข้อมูลแก่ สถาบันพัฒนาองค์กรชุมชน (พอช.) เพื่อกู้เงินสร้างบ้านก็มาจากประชาชนเอง”

ระดับที่ 6 การร่วมตรวจสอบ

เป็นไปในรูปแบบของการจัดตั้งกลุ่มบุคคลเข้ามาทำหน้าที่ คณะกรรมการสหกรณ์ และ คณะกรรมการชุมชนสร้างสรรค์นครรังสิต เพื่อร่วมตรวจสอบกิจกรรมต่าง ๆ ภายในชุมชน เช่น การดำเนินงานของสหกรณ์ออมทรัพย์ อีกทั้งมีการร่วมตรวจสอบจากองค์กรภายนอก เช่น ตัวแทนจาก พอช. หรือการตรวจสอบจากชุมชนอื่น

ระดับที่ 7 การควบคุมโดยประชาชน

ชุมชนมีการบริหารจัดการชำระหนี้คืนแก่ พอช. โดยชุมชนเอง อีกทั้งมีการบริหารจัดการเรื่องทั่วไปภายในชุมชนเอง เช่น การวางกฎระเบียบในการอยู่ร่วมกัน การเลือกตั้งประธานและคณะกรรมการ มีการจัดสรรโควตาในลักษณะหมุนเวียนของกลุ่มในการเป็นคณะกรรมการสหกรณ์ เพื่อให้การบริหารงานค่อนข้างเป็นทีม จัดสรรผลประโยชน์ลงตัว ซึ่งขั้นตอนนี้เป็นกระบวนการขั้นที่ 6 คือ กลุ่มสามารถผลักดันนโยบายของตนเป็นผลสำเร็จ และขั้นที่ 7 รัฐมีความเป็นกลางในการดำเนินผลประโยชน์และบรรลุข้อตกลงของกลุ่ม มีการควบคุมการตัดสินใจโดยพลเมือง อำนาจในการตัดสินใจทั้งหมดอยู่ในมือประชาชน โดยหน่วยงานต่างๆมักทำหน้าที่ด้านการสนับสนุนข้อมูลข่าวสารประกอบการตัดสินใจของประชาชน ในส่วนนี้แม้ชุมชนสร้างสรรค์นครรังสิตจะดำเนินการถึงกระบวนการในส่วนนี้แล้ว แต่ยังไม่สุดปลายทาง เพราะด้วยที่ยังคงมีวัฒนธรรมทางการเมืองแบบไพร่ฟ้าผสมวัฒนธรรมการเมืองแบบมีส่วนร่วมอยู่ สมาชิกในกลุ่มบางส่วนเลยขาดความร่วมมือในส่วนนี้ไป คงปล่อยให้ผู้อาวุโสในชุมชน โดยเฉพาะในส่วนของ สมาชิกส่วนใหญ่ที่อยู่ Generation x เป็นผู้ดำเนินการเสียมากกว่า ซึ่งเป็นการสะท้อนให้เห็นว่าชุมชนยังยึดติดกับระบบอาวุโสของชุมชนอยู่มาก หากเป็นผู้สูงอายุพูดมักเป็นที่เกรงใจมากกว่า

กล่าวโดยสรุป 1. การแสดงความสนใจต่อกิจการทางการเมือง ปัจจัยสิ่งแวดล้อมเป็นปัจจัยสำคัญประการหนึ่งซึ่งช่วยกระตุ้นความสนใจต่อกิจกรรมทางการเมืองของบุคคล ทั้งนี้จากการที่มีอุดมการณ์เดียวกันของทั้ง 4 ชุมชนที่ได้รับผลกระทบ คือ ต้องการมีที่พักอาศัย ทำให้เกิดกลุ่มผลประโยชน์ในลักษณะผลานผลประโยชน์ ทั้ง 4 กลุ่มขึ้นมา

2. การริเริ่มประเด็นพูดคุยทางการเมือง โดยธรรมชาติของมนุษย์จะให้ความสนใจกับผลประโยชน์ของตนเอง บุคคลที่เข้าใจว่าการเมืองมีความสำคัญกับตนอย่างไรและจะสามารถให้ผลประโยชน์กับตนอย่างไรจึงสนใจที่จะเข้ามามีส่วนร่วมทางการเมือง อย่างไรก็ตามบุคคลใดไม่เห็นถึงประโยชน์ของตนที่จะได้รับก็จะไม่เข้ามามีส่วนร่วมทางการเมือง เช่น การเห็นประโยชน์ของการเข้าร่วมโครงการบ้านมั่นคงก็ส่งผลให้ประชาชนที่ได้รับผลกระทบมีความยินยอม และกระตือรือร้นในการมีส่วนร่วมดำเนินกิจกรรมต่างๆ แต่สำหรับประชาชนที่ไม่เห็นถึงผลประโยชน์ที่จะได้รับก็ไม่เข้าร่วมโครงการบ้านมั่นคง หรืออาจเข้าร่วมในช่วงแรกเท่านั้น

3. ผู้นำกลุ่มชักจูงให้สมาชิกในกลุ่มทราบถึงผลดีในการร่วมกลุ่มกัน แทนที่จะต่อสู้เพียงกลุ่มเดียวซึ่งจะทำให้ประสบกับความสำเร็จน้อยกว่า ปัจจัยสำคัญ คือ การเผยแพร่ข้อมูลข่าวสาร

4. การติดต่อประสานงานกับภาครัฐ คือ สถาบันพัฒนาองค์กรชุมชน (องค์การมหาชน) ทำการศึกษาความเป็นไปได้

5. การร่วมประชุมหรือชุมนุมทางการเมือง การเข้าร่วมประชุมและการเข้าร่วมชุมนุมยอมเป็น การแสดงออกซึ่งการสนับสนุนทางกายและจิตใจเพื่อร่วมให้กำลังใจแก่ผู้ที่มีความเห็นทางการเมืองที่ตรงกัน

6. การร่วมระดมทุนในการจัดตั้งสหกรณ์ขึ้นมา ทำให้สมาชิกมีวินัยในการจัดสรรเงินเพื่อซื้อบ้าน และทำให้กลุ่มมีภาวะจัดตั้งเป็นองค์กรมากขึ้น มีลักษณะของความเป็นแบบแผนและทางการสูงขึ้น

7. ผู้นำกลุ่มสามารถที่จะโน้มน้าวสมาชิกให้เชื่อมั่นได้ว่าจะสามารถนำไปสู่ความสำเร็จนำไปสู่การ นำแผนการที่วางไว้สู่การปฏิบัติจริง

จะเห็นได้ว่าความโน้มเอียงทางการเมืองในการขับเคลื่อนของกลุ่มชุมชนสร้างสรรค์นครรังสิตนั้น มีกระบวนการเกิดขึ้นได้จาก การรวมกลุ่มของหลายกลุ่มที่มีปัญหาคล้าย ๆ กัน การเข้ามารวมตัวกันทำให้กลุ่มมีอิทธิพลมากขึ้นในการสร้างพื้นที่การต่อรอง คือ จำนวนคน และสินทรัพย์ ทำให้อำนาจในการ ต่อรองผลประโยชน์สูงขึ้น

อย่างไรก็ตาม กลุ่มผลประโยชน์คือกลุ่มคนที่เชื่อมโยงกันโดยมีความสนใจหรือห่วงใยในสิ่งใดสิ่ง หนึ่งหรือผลประโยชน์ร่วมกันและมีความสำนึกอยู่ไม่มากก็น้อยว่าเรามีความเชื่อมโยงดังกล่าวอยู่ ซึ่ง กลุ่มผลประโยชน์ที่เป็นทางการหมายถึงมีการจัดตั้งมีสมาชิกเป็นการแน่นอน แต่ก็ไม่ได้หมายความว่า เป็นทางราชการ ตัวอย่างเช่นสหภาพแรงงานสมาคมนักธุรกิจสมาคมชาติพันธุ์และกลุ่มประชาชนประจำ

ห้องถิ่นต่าง ๆ เหล่านี้เป็นกลุ่มที่ตั้งขึ้นเพื่อเป็นปากเสียงแทนผลประโยชน์ของกลุ่มชนกลุ่มหนึ่งกลุ่มใด โดยเฉพาะ มักมีระเบียบวิธีการเรียกร้องผลประโยชน์และนำเสนอเรียกร้องเสนอต่อรัฐบาล จะเห็นได้ว่า ในกรณีของชุมชนสร้างสรรค์นครรังสิต ค่อนข้างมีสำนึกความเป็นกลุ่มในการรวมตัวในระดับหนึ่ง แต่ไม่เหมือนกับกลุ่มที่มีลักษณะการจัดตั้งเพื่อเป็นการรักษาผลประโยชน์ที่เดียว อย่างกลุ่มของสหภาพแรงงานต่าง ๆ

ปัญหาอุปสรรคและข้อเสนอแนะในการในการขับเคลื่อนโครงการบ้านมั่นคง

จากการศึกษาชุมชนสร้างสรรค์นครรังสิตทำให้ทราบปัญหาอันเป็นที่มาของความขัดแย้งในชุมชน และข้อเสนอแนะในการจัดการปัญหาดังกล่าวของชุมชน โดยพบว่าสภาพปัญหาจากสหกรณ์เป็นปัจจัยหลัก

ทั้งนี้เมื่อพิจารณาถึงสภาพความขัดแย้งที่เกิดขึ้นแล้วสามารถพิจารณาปรากฏการณ์ดังกล่าว 2 ประเภทคือ 1. ความขัดแย้งจากผลประโยชน์ เป็นการแย่งชิงผลประโยชน์ของบุคคลในสิ่งที่จะมีหรือไม่มีเพียงพอต่อความต้องการ ต่างคนต่างเห็นประโยชน์ส่วนตนจึงต้องมีการไกล่เกลี่ยข้อตกลงให้ลงตัว

2. ความขัดแย้งด้านโครงสร้าง เป็นเรื่องของอำนาจ มีการแย่งชิงอำนาจ พยายามมีอำนาจหรือมีอิทธิพลเหนือผู้อื่น มีปัญหาการกระจายอำนาจ และปัญหาโครงสร้างรวมไปถึงกฎระเบียบ บทบาท ภูมิศาสตร์ ระยะเวลาและระบบ ทั้งนี้ ชุมชนสร้างสรรค์นครรังสิตกำลังประสบกับสภาพปัญหาความขัดแย้ง ทั้ง 2 ส่วนคือ ความขัดแย้งจากผลประโยชน์ กับความขัดแย้งด้านโครงสร้าง ที่เป็นปัญหาเรื่องการกระจายอำนาจทางการบริหาร อาจพิจารณาได้ ดังนี้

ประการแรก ความขัดแย้งจากผลประโยชน์ เป็นผลสืบเนื่องมาจากการทุจริตในกรรมการสหกรณ์ โดยผู้ให้ข้อมูลสำคัญที่อาศัยอยู่ในชุมชนรายหนึ่งกล่าวว่า “มีการทุจริตภายในสหกรณ์ จนจับได้คนที่นำเงินไปเป็นคนภายในสหกรณ์แต่ภายหลังเขานำเงินคืนมา” ทำให้สมาชิกขาดความเชื่อมั่นในเวลาต่อมา กระบวนการดำเนินงานทางการบัญชีขาดความตรงไปตรงมา เมื่อผลประโยชน์ที่สมาชิกควรได้กลับได้รับการตอบสนองไม่เต็มที่จึงนำไปสู่ความขัดแย้ง

ประการที่สอง ความขัดแย้งด้านโครงสร้าง เป็นผลสืบเนื่องมาจาก กลุ่มทั้ง 4 มีสภาพความแปรปรวนในกลุ่มสูง จากข้อมูลภูมิหลังทางประวัติศาสตร์ ทำให้ทราบว่า กลุ่มที่มีอิทธิพลสูงสุด คือ กลุ่ม STI กลุ่มนี้มีอิทธิพลมากที่สุด และโดยมากเป็นพนักงานในชุมชนแถบนั้นอยู่แล้ว ระดับการรวมตัวกัน และการมีความสัมพันธ์เครือข่ายทางสังคมค่อนข้างมีสูงมากกว่ากลุ่มอื่นๆ และเมื่อถึงการเลือกผู้นำก็ดี ไม่ว่าจะเป็นผู้นำชุมชนหรือผู้นำสหกรณ์ กลุ่มนี้มักมีบทบาทสูงที่สุดที่จะได้รับเลือก หรือได้รับโควตา มากกว่ากลุ่มอื่น ๆ ทำให้กลุ่มที่รองลงมาเกิดความไม่เชื่อมั่น เพราะจัดสรรผลประโยชน์ในส่วนนี้ไม่ลงตัว โดยผู้ให้ข้อมูลสำคัญที่อาศัยอยู่ในชุมชนรายหนึ่งกล่าวว่า “ปิดบัญชีไม่ได้มาหลายปี ในขณะที่เดียวกันกรรมการบริหารสหกรณ์เปลี่ยนบ่อย นอกจากนั้นคนตรวจบัญชีกำลังคนน้อย ปิดบับไม่ได้ประมาณ 5 ปีแล้ว ทำให้สมาชิกในกลุ่มเริ่มไม่

มันใจ ทำให้ไม่สามารถให้เงินปันผลได้” แสดงถึงผลการดำเนินงานของชุมชนสร้างสรรค์นครรังสิต กำลังประสบกับสภาวะปัญหาในด้านการบริหารจัดการ

วิธีแก้ปัญหาในชุมชน เน้นการเจรจาเป็นหลัก คือ การเจรจาระหว่างผู้ขัดแย้งหรือผู้ที่มีอำนาจในการตัดสินใจ นอกจากนี้การเจรจามีความแตกต่างจากการไกล่เกลี่ยอย่างชัดเจน เป็นการเจรจาโดยไม่พึ่งบุคคลที่สามแต่ใช้ผู้ขัดแย้งหรือผู้ที่มีอำนาจในการตัดสินใจมาไกล่เกลี่ยเพื่อหาข้อยุติปัญหา การเจรจามักเป็นทางเลือกแรกๆในการแก้ไขความขัดแย้ง นอกเสียจากปัญหาเป็นปัญหาที่มีระดับความรุนแรงมาก โดยเฉพาะในชุมชน เช่นนี้ การเจรจาเป็นทางเลือกหลักมากกว่า การจะปะทะกันโดยตรง เพราะล้วนเคยผูกพันกันมาตั้งแต่สมัยผู้เพื่อการแสวงหาที่อยู่อาศัยทั้งสิ้น

ประเด็นสำคัญที่ชุมชนสร้างสรรค์นครรังสิต ใช้เป็นมาตรการในการจัดการความขัดแย้งภายในชุมชน คือ การใช้วิธีเจรจาเป็นหลัก วิธีการเช่นนี้เป็นหนึ่งในวิธีที่พื้นฐานที่สุดในการประสานผลประโยชน์ร่วมกันระหว่าง 2 ฝ่าย จะเห็นได้ว่าแม้แต่การเจรจาบทบาทสำคัญก็ยังคงอยู่ที่ตัวผู้นำอยู่นั่นเอง การให้ผู้นำซึ่งเป็นบุคคลที่มีวุฒิภาวะ และได้รับการยอมรับในชุมชนระดับหนึ่งนั้นเป็นสิ่งที่ดี เพราะถือว่าเป็นผู้ที่มีความคุ้นเคยกัน ย่อมมีความเกรงใจกันนั่นเอง

อย่างไรก็ตาม การยึดติดในตัวผู้นำมากเกินไปก็อาจส่งผลกระทบต่อการจัดการความขัดแย้งในชุมชนได้เช่นกัน เพราะผู้นำที่เป็นแกนนำชุดจัดตั้งไม่ได้ดำรงสถานภาพ เหมือนอย่างองค์กร คือดำรงอยู่ตลอดไป แต่มีลักษณะเฉพาะกิจเป็นครั้งคราวเสียมากกว่า เมื่อมีการเปลี่ยนแปลงวัฒนธรรมทางการเมืองแบบไพร่ฟ้าผสมแบบมีส่วนร่วมในระดับที่สูงขึ้นแล้ว หากเจรจากันโดยอาศัยวิธีของการให้เหตุผลที่ดี การประสานผลประโยชน์อย่างลงตัวในกลุ่มสมาชิก การมีวินัยทางการเงินโดยเฉพาะความโปร่งใสในการดำเนินงานอย่างสหกรณ์น่าจะส่งผลดีมากกว่ามากกว่าที่จะต้องมาเจรจากันทุกคราวไป

กล่าวโดยสรุป ความขัดแย้งตามธรรมชาติส่วนบุคคลใช้วิธีการไกล่เกลี่ยตามปกติ ส่วนความขัดแย้งของชุมชนในด้านการจัดสรรผลประโยชน์ไม่ลงตัว นอกจากผู้นำประชุมกันแล้วในการแก้ไขปัญหา ต้องให้สมาชิกส่วนมากรับรู้ปัญหาและร่วมแก้ไขด้วย เพื่อที่จะสามารถผลิตผู้นำรุ่นใหม่ๆออกมาได้ในที่สุด เป็นกระบวนการทดแทนจากรุ่นหนึ่งสู่รุ่นหนึ่ง

สรุปและข้อเสนอแนะ

การศึกษาเรื่อง การเมืองในกระบวนการการมีส่วนร่วมในการขับเคลื่อนโครงการบ้านมั่นคง กรณีศึกษา ชุมชนสร้างสรรค์นครรังสิต จังหวัดปทุมธานี เดิมมีลักษณะเป็นชุมชนพหุสังคม กล่าวคือ ไม่ได้อยู่ในพื้นที่นี้โดยตรง แต่มีการอพยพย้ายถิ่นมาจากชุมชนอื่น เมื่อได้รับผลกระทบจากนโยบายรัฐที่อยู่

อาศัยชุมชนริมคลองเพื่อปรับปรุงพื้นที่ชายคลอง ส่งผลให้มีการรวมตัวของชุมชนต่างๆเพื่อสร้างชุมชนใหม่ตามโครงการบ้านมั่นคง

จากผลการศึกษา สามารถสรุปได้ 4 ประเด็นหลักที่สำคัญ ดังนี้

1. ข้อมูลภูมิหลังทางประวัติศาสตร์ บ่งชี้ว่า ชุมชนสร้างสรรค์นครรังสิต มีลักษณะเป็นชุมชนพหุสังคม กล่าวคือ ไม่ได้อยู่ในพื้นที่นี้โดยตรง แต่มีการอพยพย้ายถิ่นมาจากชุมชนอื่น โดยเฉพาะในส่วนของภาคอีสานมีจำนวนมากที่สุด เหตุผล คือ ชาวอีสานจำนวนมากอาจอพยพมาหาความก้าวหน้าในการงาน โดยเป็นผลสืบเนื่องมาจากความต้องการแรงงานเพื่อการเพาะปลูก และการต่อเรือในอดีตของจังหวัดปทุมธานี จึงมีการอพยพจากแรงงานของภาคอีสานจำนวนมากเข้าสู่เขตปทุมธานี และเมื่อชุมชนเมืองเจริญขึ้นคนในแถบนี้จึงตกค้างไม่มีที่ดินทำกินเป็นของตนเอง ส่วนภาคอื่น ๆ คือ อพยพเพื่อประกอบอาชีพ บางส่วนอพยพตามคู่สมรส เป็นต้น

2. โครงสร้างอำนาจของชุมชนสร้างสรรค์นครรังสิต พบว่า มีการร่วมมือทางการเมืองเพื่อจัดตั้ง 2 องค์กร คือ หนึ่ง ชุมชนสร้างสรรค์นครรังสิต และสอง สหกรณ์ เป็นเสมือนเครื่องมือสำคัญในการระดมทรัพยากรจากทั้งสมาชิกภายในชุมชนและหุ้นส่วนภายนอกชุมชน ทั้งสององค์การถือเป็นหน่วยวิเคราะห์ (Unit of Analysis) ที่เป็นผู้ผลิตจากกระบวนการมีส่วนร่วมทางการเมือง

3. วัฒนธรรมทางการเมืองของชุมชนสร้างสรรค์นครรังสิต เนื่องจากชุมชนสร้างสรรค์นครรังสิตได้รับอิทธิพลวัฒนธรรมทางการเมืองแบบไพร่ฟ้าสมวัฒนธรรมทางการเมืองแบบมีส่วนร่วมอยู่มาก ประกอบกับอำนาจในการตัดสินใจยังกระจุกตัวอยู่ที่ตัวผู้นำอยู่สูง แม้ผู้นำจะมาจากการเลือกตั้งก็จริงอยู่ ทั้งจากโครงการบ้านมั่นคง และจากสหกรณ์ก็ตาม แต่ยั้งติดสภาพปัญหาในการบริหารงานอันเนื่องมาจากกำลังคนขาดความรู้โดยเฉพาะในส่วนของด้านบัญชีของการดำเนินงานในสหกรณ์จึงทำให้เกิดภาวะ Doubtful

4. กลุ่มผลประโยชน์ในชุมชน พบว่า กลุ่มผลประโยชน์หลักมีวัตถุประสงค์อุดมการณ์ มีการกำหนดเป้าหมาย/ผลลัพธ์ของการกระทำร่วมกันและมีบุคคลเป็นผู้ดำเนินงาน ในส่วนของชุมชนสร้างสรรค์นครรังสิตนั้น โดยปัจจัยหลักที่ทำให้ทั้ง 4 กลุ่มนั้นมารวมตัวกันได้ คือ การมองเห็นปัญหาร่วมกัน หรืออุดมการณ์ต่อการแก้ไขปัญหาร่วมกัน นั่นคือ สมาชิกในชุมชนแต่ละครัวเรือนต้องมี “ที่อยู่อาศัยเป็นของตนเอง” และเมื่อเมื่อสมาชิกเล็งเห็นเห็นปัญหาร่วมกัน และเล็งเห็นถึงผลประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับมีลักษณะของ Profits Sharing สมาชิกในกลุ่มจึงรวมตัวกันเป็นผลสำเร็จ

ข้อเสนอแนะ

ข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย

1. ระดับชุมชนสร้างสรรค์เทศบาลนครรังสิต ควรเพิ่มกระบวนการมีส่วนร่วมในการประเมินผลการดำเนินงานของสมาชิกของสหกรณ์ รวมทั้งสนับสนุนและส่งเสริมการยกระดับการพัฒนาด้านรายได้ของสมาชิกในชุมชนและสมาชิกบางส่วนที่ยังขาดศักยภาพในการส่งเงินให้กับสหกรณ์ ซึ่งสามารถทำได้เช่นเดียวกับการแก้ไขปัญหาด้านที่อยู่อาศัย คือ การสร้างความร่วมมือกับหน่วยงานภายนอกที่มีอำนาจหน้าที่โดยตรง เช่น กรมการจัดหางาน
2. ระดับองค์กรสนับสนุนด้านที่อยู่อาศัยของชุมชน เช่น สถาบันพัฒนาองค์กรชุมชน (องค์การมหาชน) และสถาบันทรัพย์สินส่วนพระมหากษัตริย์ ควรนำบทเรียนที่ได้จากความสำเร็จจากกรณีชุมชนสร้างสรรค์นครรังสิต ไปยกระดับกระบวนการมีส่วนร่วมทางการเมืองในชุมชนบุงกรุก ทั้งในแง่ของการสร้างผู้นำ การรวมควบรวมชุมชนขนาดเล็ก
3. ระดับปฏิบัติ กลุ่มออมทรัพย์และสหกรณ์เคหะสถานสร้างสรรค์นครรังสิต ควรมีการทบทวนโครงสร้าง การให้ได้ว่าซึ่งผู้ดำรงตำแหน่งในคณะกรรมการฯ และอำนาจในการบริหารจัดการโครงการบ้านมั่นคงของชุมชน โดยเฉพาะสิทธิอำนาจ (Authority) ของตัวแทนในคณะกรรมการฯ ที่มาจากแต่ละชุมชนให้มีลักษณะที่ถ่วงดุลซึ่งกันและกันมากยิ่งขึ้น โดยจะต้องลดบทบาทของผู้หน้าที่โดดเด่นลง สร้างผู้นำที่หลากหลายภายใต้หลักความเป็นพหุนิยม (Pluralism) มากขึ้น พร้อมกับเตรียมความพร้อมสร้างผู้นำรุ่นถัดไปให้เกิดความต่อเนื่อง รวมทั้งจะต้องสร้างกลไกจัดการความขัดแย้งระหว่างสมาชิกที่ได้รับการยอมรับ

ข้อเสนอแนะสำหรับการศึกษาวิจัยในอนาคต

1. การศึกษาวิจัยเกี่ยวกับ ปัจจัยที่ส่งผลต่อความสำเร็จในการสร้างการมีส่วนร่วมเพื่อการแก้ปัญหาด้านที่อยู่อาศัยในชุมชนบุงกรุกในเขตเมือง ด้วยวิธีการวิจัยเชิงปริมาณ (Quantitative Research)
2. การถอดบทเรียน “ภาวะผู้นำ (Leadership)” ที่มีประสิทธิผลต่อการสร้างความสำเร็จในการแก้ไขปัญหาที่รุนแรงของชุมชน ทั้งในด้านองค์ความรู้ ทักษะ คุณลักษณะ และกลยุทธ์
3. บทบาทของหน่วยงานต่างๆ ที่เหมาะสมและสามารถส่งผลต่อความสำเร็จในการแก้ไขปัญหาการบุงกรุกที่ดินเพื่อการสร้างที่อยู่อาศัยในพื้นที่เขตเมือง เช่น บทบาทของสถาบันพัฒนาองค์กรชุมชน (องค์การมหาชน) ธนาคารอาคารสงเคราะห์ การเคหะแห่งชาติ สำนักงานทรัพย์สินส่วนพระมหากษัตริย์ กรุงเทพมหานคร เป็นต้น

เอกสารอ้างอิง

- Almond A. G. & Powell G.B. (1966). *Comparative politics: a developmental approach*. Boston Little, Brown and Company.
- Boonyapanya, S. (2005). Baan Munkong projects House more than house (In Thai). *Journal of Social sciences and Humanities*, 45(1), 1-17.
- Cohen, J.M. & Uphoff, N.T. (1980). *Participations place in rural development: Seeking clarity*. Prentice -Hall, Inc.
- Community Organizations Development Institute. (2005). *Result of the project to solve the problem of insecurity in the housing of low-income people According to the Baan Munkong Project 2003-2004* (In Thai). Bangkok: Community Organizations Development Institute, Ministry of Social Development and Human Security.
- French, J & Raven, B. (1959). *The bases of social power*. University of Michigan, Institute for Social Research.
- Gaetano, M. (1939). *The Ruling class*, trans Hannah D, Kahn. New York: McGraw-Hill.
- Health Information System Development Office. (2014). *To reform from foundations*. Bangkok. Office of Health Information System Development.
- Jumbala, P. (2003). *Political system: Introduction* (In Thai). Bangkok: Publisher of Chulalongkorn University.
- Kanchanasuwon, w. (2010). *Strong Community Management Process: Model, Factors, and Indicators* (In Thai). Ubon Ratchathani University.
- Leelaveerakoola, P. (2016). *Guidelines for promoting cooperative of Baan Munkong* (In Thai). Papers. Cooperative Promotion Department.
- Rangsit Multicity. (2013). *Hundreds of hands creating cities. Pathum Thani* (In Thai). Rangsit Multicity.
- Samukkhethum, S. (2011). *Establishing the power of the powerless* (In Thai). Bangkok. CSB Printings.
- Strauss, W. & Howe, N. (2007). *Generation Theory*. Harvard business review. 41-52.
- Tiangtham, W. (2015). *Community Potential Development: Concepts and Applications* (In Thai). Bangkok: Daenex Corporation Printings.